САНА ОЛОХ

ХАҺАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 11 (7396) ● Тохсунньу 28 күнэ. Чэппиэр ● Сыаната 1 солк. 50 харчы

Дегтярев аатынан Ковровтааҕы байыаннай заводка конверсия базатыгар таһаҕаһы тиэйэр үс колүөһэлээх мотоцикл (үөһээки снимок) айылынна.

Аллараатағы снимокка Волгоградтааҕы тракторнай заводка оҥоһуллубут саҥа дизельнэй трактор боруобалана сылдьарын көрөҕүт. Урукку моделлартан кини, туох-ханнык ниннэ, скороһын холбуур коробката улахана суоҕунан уратыланар. Скороһын регулировкатын уонна маневрдаан үлэлиирин икки күүстээх поршневай двигателлэрдээх гидравлическай система хаччыйар. Дьоҕус, табыгастаах салайар пультаах, эрэһиннэ-металл тиҥилэликтэрдээх.

(ИТАР—ССТА).

Совхоз—предприятие—табаарыстыба—...?

● ХАҺААЙЫСТЫБА КӨРҮНГЭ

Урукку совхоз кинэ Хатылы отделениета быйылгыттан табаарыстыба буолла.

Былырыын совхозтары өрөтаҥнары ытыйар сахха, коллективнай предприятие көрүнүн ылбыта. Онтон коллективнай предприятие туһунан Сонуогка олоҕуран аны табаарыстыба быһыытынан хаттаан регистрацияны барда. Быһата, государственнай бас билиҥҥэ тардыстар даҕаны, коллективнай форманан сайдар суолу тутуста.

—Урукку буолбатах, государствэо өйөбүлэ аны суох. Илдьэ кэлбит сүрүн баайбыт—сүөһүбүт, техникабыт бэйэбит бас билиибитигэр хаалда. Ону харыстаан хаалларыы, сайыннарыы аны бэйэбититтэн тутулуктанар. Дьоҥсэргэ даҕаны ону өйдиэтэ. Коллективтар бэйэни салайыныыга үөрэнэн эраллэр. Кинилэри күннэтэ кэтинр-маныыр наадата суох,—диир табаарыстыба директора, иэнилиэк дьаһалтатын баһылыга В. В. Ерпков.

Коллективнай предприятиеттан табаарыстабаҕа көһөннөр лаҕаны дьиҥэр, уларыйыы суох, үлэ нс структурата, производство хайысхата оннунан хаалбыт. Уларыйылара диэн—баай дуол государственнай бас билиҥҥэ таһаарыллыбыта. Онон бас билии формата атын. Итиэн былырыыҥыттан саҕаламмыт салайыы структурата, тэрээһиннэ бэрэдэктэнии оннун булбут нурдук. Хаһаайыннаах саҥа көрүнүөр юнриитэ илиитэ туппут ситиһиилэрэ — бу.

Олоххо-дьаһахха, производствоҕа маннык тоҥту уларыйыылардаах кэмнэ иэнилиэк дьаһалтатын баһылыга табаарыстыба директорын дуоһунаһын дьүөрэлээн үлэлиирэ сөп. Табыгастаах диэн аҕаллар. Үлэ коллектива, иэнилиэннэ даҕаны, ону утарбатах. Баһылык бу икки дуоһунаһыгар босхоломмут солбуйаччылардаах. Онон үлэ бу иккиэн хайысхата мэһэйдэһиэхтэҕэр төттөрүтүн бэйэ-бэйэлэрин ситэрсэллэрэ үгүс эбит. Билиҥҥи ханна да олох-дьаһах, коммунальнай хаһаайыстыба сулууспалара муниципальнай бас билиҥҥэ ылылыннылар эрээри, үбүлэһиннэ, тэрээһиннэ кыайтара охсубат. Бу сулууспа хатылыларга эмиэ баар. Итиэн баһылык солбуйаччыта П. В. Пудов дьарыктанар, кини маны тэҥэ иэнилиэккэ производство боппуруоспарыгар быһаччы эпиэттиир. Оттон табаарыстыба директорын солбуйаччы э. т. Н. Н. Кривошапкин анаммыт. Кини техника үлэтитэр сирэй эпиэтэ сүгэр. Онон иэнилиэннэҕэ, тэрилтэлэргэ мууһу, маҥы, оту тиэйиэгэ техниканы эйиэнэ-миэнэ дэспэккэ тэҥнэн сүүрдэллэр. Оттон өссө ким төлөбүрү дьаһалта уйунар. Кырдьык, бу өртүнэн судургу. Атын сорох иэнилиэктэргэ буоллаҕына дьаһалтаҕа биир-икки эрэ эргэ техниканы олүүлэн кэбиһэннэр дьонтан өгөнү өгөрүүгэ кыпчыттарыы улахан эҥ.

Хатылылар сүөһүгэ, сиргэ усулуобуай пайы аҕыннан олороллор. Үлэһиттэригэр 1992 сыллаах төрүөх ньырэйдэри, пенсионердарыгар бирдиилэриэгэр тыһаҕас, убаһа олүүлэбиттэр. Аньыгар ньырымчык кыстыгар ити эмиэ сөптөөх дьаһаныы. Кыра сүөһү хаһаайыннаах эрэллээх илиитэ турар. Итиннэк 150-са борооску, 70-са тыһаҕас бэриллибит. Уопсай сүөһүнү көрүүгэ үлэһиттар ноҕоруускалара да кыччаабат, сүөһүтэ аньылык да тиҥиилэлээх. Фермаҕа 460-са ынах сүөһү, од иннигэр 220-са ыаннаах кыстатыллан турар. Ынах сүөһү ахсаана сарбыллыбат. Племенной үлэни ыытан сүөһү боруодатын туһсарыыга быыаннардаахтар. Ол курдук, ынах сүөһүгэ уонна сылгыга бирдиин племенной фермаҥы, звеноҥу тэрийэргэ суоттаналлар. Билиҥҥи племенной үлэ, ыныаҥы искусственнай сиэмэлээһин туруга молтох. Ону учуоттаан табаарыстабаҕа кылаабынай зоотехникы сэргэ өссө биир зоотехник штатын хаалларбыттар. Уопсайынан, сүрүн салааларга, холобур, ити сүөһиитигэр, сир оноһуутугар, бурдугу үүнэриигэ, техникаҕа кылаабынай специалистардаахтар.

Үлэһиттэр, специалистар хамнастара ый ахсын киллэрбит кылааттарыныан, оҥорбут үлэлэрин кэмэйиэн көрөн халбаҥнылы турар. Онуоха хамнаһы халбаҥнатар анал суоттааһын оҥоһуллар. Ол табаарыстыба директорын сөбүлэҥнэн быһаарыллар. Оттон ити төһө сиэрдээҕин, табатын квартал ахсын үлэ коллективын совета быһаарар. Табаарыстыба үрдүкү органа—уопсай мунньах. Үлэһит штата, специалист хамнаһын оклада манна быһаарыллар. Ону тэҥэ бэйэни-бэйэ салайыныытыгар иниринэн алын үлэ коллективтарыгар сорох быраактар бэриллибиттэр. Холобур, рабочайы үлэттэн уһулууга тиийэ наакаастабыл миэрэтин туттуу эбэтэр үчүгэй үлэни көҕүлээһин.

Коллективнай бас билии формата буолан, манна баайына, бурдук хаһаайыстыбата, оҥоһуулаах сирдэр, автопарк уонна саһыл фермата оннуларынан хаалбыттар. Олор онорон таһаарар бородууксуйаларын уопсайга туһаналлар.

Автопарк тиэйэр-таһар үлэ киэптэһиниэҕин үрдүнэн, тастан көмөтө суох ону бэйэтэ быһаарарга мөккүһэр. Үлэ элбэх. Дойдуга сыл тахсар от үс гымыыт биирэ эрэ оттоммут. Онтон ураты таска оттообуту уонна кэлин атыыга булбуту холбоон 600-чэкэ тонналарын таһына сылдьаллар. Былырыын гектартан ортотуван 10-нуу центнер бурдук үүнүүтүн ылбыттар. Ону нс хаһаайыстыбаннай наадыйыыларга, сылты аҥылыгар туһаналлар.

Оттон иниики быллаан, биллэн турар, үгүс. Бүгүн ол туһунан эрдиэстэҕэбэккэ, чопчу хаһаайыстыба структуратыгар, биллиҥҥи туругар тохтоотум.

Ити гынан, хаһаайыстыба бу саҥа көрүнэ төһө бигэтин, олоххо төһө бырааптааҕын күн бүгүн этэр уустук. Манна опыт баар буолла диир кыахпыт эмиэ суох. Бастаан совхоз, онтон предприятие, кэлин табаарыстыба—бу уларыйыы оссо салгыы барыа дуо?

С. СМИРНИКОВА.

КУЛЬТУРА ҮЛЭҺИТТЭРЭ СҮБЭЛЭҺЭЛЛЭР

Тохсунньу 24 күнүгэр Чурапчы сэлиэнньэтигэр өрөйуон культуратын үлэһиттэрин сүбэ мунньахтара буолла. Урут культура өтделин сэбиэдиссэйэ сыл түмүгүнэн туох үлэ ыытыллыбытын туһунан үөнү синиьигэс отчуоту аҕар эбит буоллаҕына, ким тугу оҥорбутун уонна туох ыһыллыбытын чопчу бэйэтэ кэпсээтэ. Ол курдук, салааларынан: кулууптар үлэлэрин-хамнастарын туһунан методист Г. Г. Макарова, киниэммит библиотечнай система туһунан директор Д. А. Картузова, Чурапчытаабы өҥө музыкальнай оскуолатын туһунан директор В. Н. Дьячковскай, Дириҥнээҕи өҥө музыкальнай оскуолатын туһунан директоры солбуйаччы Ф. И. Попова, Чурапчытаабы кыраайы үөрэтэр музей туһунан директор В. Д. Пинигина ыйытыннэриилэри оҥордулар.

Ити кэнниттэн өрөйуон наадыйыы культура управлениетын начальника Т. Л. Тарасов культура тэрилтэлэрин биллиҥҥи туруктарын уонна инники соруктарын биллиһиннэрдэ. Ол сүнньүнэн кэпсэтии буолла. Кэпсэппитэ элбэх кыһыл кытыына. Ол ыйытар ыалдьыттар — республика культуратын министрин солбуйаччы И. И. Наумов, А. Кулановскай аатынан Культура уонна искусство кинин директора А. Д. Тойтонов, ити кинн сүрүннүүр специалиста А. Н. Зверева тыл этиллэр.

«СО» корр.

Д. П. ЛАЗАРЕВ ЭТИИТИН ӨЙҮҮБҮН

Суоттуная Мүрү эбэҕэ Сэлиэнньэ уутун ыалдьарга үлэ бара турар. Аны Аллараа Бэстэах—Туора Күөл быруйыыта быһаарыллар үлэтэ саҕаланыа. Олүөнэ уутун ким оҥоруоннарга туһаҕа таһаарыыта анал тэриллэ—«Ленаводстрой» холбоһуктэриллиэ. Маҥнайгы ыытыыларга, саҕаланыылар, бу республикабыт суверениитэ ылыммытын бэлиитэ.

Сахалар былыр былыргыттан, өбүгэлэрбит саҥыстан өрүстэр, үрэхтэр уларын «сиэтэ сылдьан» модуһаларын сиигирдэрэ, алаастары уулуурга ыраах гыммыт ыраах сиэбиттэр, бэрэбиттэр эбэ, онуоха бэлэм ыахпытынан үлэлии дьаһатыырбыт. Ол туһунан Чурапчы бөһүөлэгэ, агроном И. Д. Ермолаев элбэҕи тоҥсуйдаан, билиҥ-көрөн, хаһыан «Уу дьоҕуна кутаах-тыаҕа» диэн үлэни сурунан 1991 сылыттыа ыытыллыбыт таһаартарбыта. Ити кинигэтигэр этнограф И. А. Худяков кэнник диэн бөлүөхэйинэ аҕаллар «Сылгы, ынах сүөһүгэ ветеринэр дьаһалтатынан сыхалар модуһа отуоҕар уһулуччу суоттаны биэриллэрэ. Ол да иннинэ, иэнилиэк олохтоохторо кэрэхсэ кэлэллэр сибиилэ-ньуостарынан чугастааҕы үрэхтэр ыраах тэриллэн сиэбиэлэрэ ньуостарыгар ууну сүүрүгүрдэн аҕыйах хаалыллар нуолсуталлаах».

Олүөнэ ньуоргуннаах сыхалар модуһалэрбит биэрэр быбанньыгын үрдэтэ, хайдах хаһыаҕынан туһуган А. Е. Кулаковскай «Саха интеллигенциятын сиэрэ диэн суруйар маннык бөлүөхтэбит: «Үрэхтэр сиэбиэ хаһаанньыгар сыт ахсын ыччат ыһар, ол бөлүөхтэрэ, биир оҥоруллан, тыаны туох оҥоруллар хаар-муоҥа сир мунньа туруоннаа хотон уулуу биэриллэрэ ардыыларынан, кинигэтигэр этнограф И. А. Худяков кэнник диэн бөлүөхэйинэ аҕаллар «Сылгы, ынах сүөһүгэ ветеринэр дьаһалтатынан сыхалар модуһа отуоҕар уһулуччу суоттаны биэриллэрэ. Ол да иннинэ, иэнилиэк олохтоохторо кэрэхсэ кэлэллэр сибиилэ-ньуостарынан чугастааҕы үрэхтэр ыраах тэриллэн сиэбиэлэрэ ньуостарыгар ууну сүүрүгүрдэн аҕыйах хаалыллар нуолсуталлаах».

Олүөнэ ньуоргуннаах сыхалар модуһалэрбит биэрэр быбанньыгын үрдэтэ, хайдах хаһыаҕынан туһуган А. Е. Кулаковскай «Саха интеллигенциятын сиэрэ диэн суруйар маннык бөлүөхтэбит: «Үрэхтэр сиэбиэ хаһаанньыгар сыт ахсын ыччат ыһар, ол бөлүөхтэрэ, биир оҥоруллан, тыаны туох оҥоруллар хаар-муоҥа сир мунньа туруоннаа хотон уулуу биэриллэрэ ардыыларынан, кинигэтигэр этнограф И. А. Худяков кэнник диэн бөлүөхэйинэ аҕаллар «Сылгы, ынах сүөһүгэ ветеринэр дьаһалтатынан сыхалар модуһа отуоҕар уһулуччу суоттаны биэриллэрэ. Ол да иннинэ, иэнилиэк олохтоохторо кэрэхсэ кэлэллэр сибиилэ-ньуостарынан чугастааҕы үрэхтэр ыраах тэриллэн сиэбиэлэрэ ньуостарыгар ууну сүүрүгүрдэн аҕыйах хаалыллар нуолсуталлаах».

Ити кинигэтигэр этнограф И. А. Худяков кэнник диэн бөлүөхэйинэ аҕаллар «Сылгы, ынах сүөһүгэ ветеринэр дьаһалтатынан сыхалар модуһа отуоҕар уһулуччу суоттаны биэриллэрэ. Ол да иннинэ, иэнилиэк олохтоохторо кэрэхсэ кэлэллэр сибиилэ-ньуостарынан чугастааҕы үрэхтэр ыраах тэриллэн сиэбиэлэрэ ньуостарыгар ууну сүүрүгүрдэн аҕыйах хаалыллар нуолсуталлаах».

Ити кинигэтигэр этнограф И. А. Худяков кэнник диэн бөлүөхэйинэ аҕаллар «Сылгы, ынах сүөһүгэ ветеринэр дьаһалтатынан сыхалар модуһа отуоҕар уһулуччу суоттаны биэриллэрэ. Ол да иннинэ, иэнилиэк олохтоохторо кэрэхсэ кэлэллэр сибиилэ-ньуостарынан чугастааҕы үрэхтэр ыраах тэриллэн сиэбиэлэрэ ньуостарыгар ууну сүүрүгүрдэн аҕыйах хаалыллар нуолсуталлаах».

Ити кинигэтигэр этнограф И. А. Худяков кэнник диэн бөлүөхэйинэ аҕаллар «Сылгы, ынах сүөһүгэ ветеринэр дьаһалтатынан сыхалар модуһа отуоҕар уһулуччу суоттаны биэриллэрэ. Ол да иннинэ, иэнилиэк олохтоохторо кэрэхсэ кэлэллэр сибиилэ-ньуостарынан чугастааҕы үрэхтэр ыраах тэриллэн сиэбиэлэрэ ньуостарыгар ууну сүүрүгүрдэн аҕыйах хаалыллар нуолсуталлаах».

Ити кинигэтигэр этнограф И. А. Худяков кэнник диэн бөлүөхэйинэ аҕаллар «Сылгы, ынах сүөһүгэ ветеринэр дьаһалтатынан сыхалар модуһа отуоҕар уһулуччу суоттаны биэриллэрэ. Ол да иннинэ, иэнилиэк олохтоохторо кэрэхсэ кэлэллэр сибиилэ-ньуостарынан чугастааҕы үрэхтэр ыраах тэриллэн сиэбиэлэрэ ньуостарыгар ууну сүүрүгүрдэн аҕыйах хаалыллар нуолсуталлаах».

Маннык ньуоргуннаах быһыыныаттан тахсарга Д. П. Лазарев «уулуу өрүстэр кирбиилэриэн сэлиэхха» диэн этиитэ уонна схемата, ким санаабыт, сиэмэй сонтөх итиннэ табыгастаах. Олүөнэ уутун кирбиилэрэ таһаарыллан иллэрдээ бараҥ үгэхтэрбит саасха ыалдьыттарыгар ... ким сыл сыл уочаратынан хааланнаттахпытына уонна ... ыалдьыттар тардыыларыгар бэлэм улахан алаҥ ... кирбиитин уулаатахпытына, кырдьык, биһиги өрөйуоннар (Уу Алдан, Мэнэ-Хаҥалас, Чурапчы, Гаатта) проблемаларо быһаччыллыаҕа.

Онон Олүөнэ өрүс уутун өссө үйэлэр сиэнэ—Тоҥолуоҥ Чыыдыр сиэбиэ тахсыыта ... бүгүн уонна тэрээрсуоҕуттан.

И СТРЕКАЛОВСКАЙ,
Саха Республикатын үтүөлээх агронома.
Тэҥэлдэ.

НАРОДНАЙ ДЕПУТАТТАР ОРОЙУОННААҐЫ СЭБИЭТТЭРИН XV СЕССИЯТЫТТАН

САРСЫҢҢЫГА БИГЭ ЭРЭЛИ ҮӨСКЭТЭЭРИ

Оройуон сайдыытын сүрүн хайысхаларын барыла сессия буолуо бипр ый иннинэ хаһаанна бочаттэнэн нэһилиэннэ дьүүллэһиннитигэр таһаарыллыбытын саҥатан туран, оройуон дьаһалтатын баһылыга **Н. С. Синцев** барыл салааларын сүрүн түгэнэригэр тохтоон кылгас быһаарыны оногордо, ол кэнниттэн тута дьүүллэһии саҕаланна.

х х х

Сир—тыын бөҕөлүүрүс, олохлуут үйгута, тыыннаах буолар-быт, сайдыыбыт бука барыта сири-кытта сибээстээх.

—Барылга сир чаанньайга бориллар арааһа, атыылаһар быраабы суох дэммит. Кини атаҕыттыр быраабы суох буоллаҕына, ол аата сир киин чаанньай бас билиитэ буолбатах,—диэн сир туһунан комиссиянан депутат **Н. П. Пономарев** саҕалаата. «Сир хаһаайыннаах буолуохтаах. Чаанньайга бэриллиннэ да, атыылаһара көҥүллэнэктээх»,—диэн кини депутат **А. Х. Павлов** эйэлээтэ.

—Сири чаанньай бас билиигэ биэрэр сөп, ол эрээри атыылыыр тэбиллыбат, кыргыйым буолуон сөп. Сир атыылаһар буоллаҕына, байбыт байа, дьадаҥыт дьадаҥа туруо,—депутат **И. А. Пинигин** саҥата иннилэргэ бухатын утары буоллар. «Сир хаһаайыныттан эйэлээх буолуохтаах»,—итинник санааны Хатылы нэһилиэгин дьаһалтатын баһылыга **В. В. Ергков** этэ.

Депутат **Т. В. Ноев** специалистар сир сыанатын быһаарыыга уллаҥнаан иннэлэрэ иннэдэтин, депутат **И. И. Филиппов** баһыына сири уллаҥнаан суохтаах диэн оройуонтан тутуһулуобут хайысканы сорох баанньайдар өйдөөбөттөрүн, эрдэс тылы-өй тарҕаталларын тохтотор, киниэхэ үчүгэйдик быһаран биэрэр иннэдэтиэхтэр. Сылаг нэһилиэгин дьаһалтатын баһылыга **С. И. Макаров**, барыллаах сири оногоруута оройуон социальный сайдыытыгар көрүллүөр үс 20 бырыһыанна бориллар диэн этиллибитин сөбүлээн туран, бүтэйдээбинэ эмиэ болҕомтоҕо ылар сөп диэн эттэ.

Саҥаалар этиллиннилэр. Ол эрээри мөккүөрү, сири чаанньай бас билиигэ биэрии бөҕөлүүрүн сөкүүн эрэ быһаарар кыахтаах. Ол ыллыллар дэриэ оройуонка сир реформатын ыытыны түргэтэтэр дьаһаллары толоруу олохпутутар ордук наада буолуоҕа.

—Нэһилиэктэр салаталара сир туһунан документаны толорон оройуоннааҕы комитетка түһэриннэн улаханнык бытаартыгыт. Ол иһин сиргэн иҥэлээх тутуулар кыаҕа суох. Оттон ол инвестицияланан иҥэрии биллэрит. Итэ нэһилиэнньэҕэ улаханнык охсуоҕа,—диэн сэрэппэ сир реформатын комитетын председателэ **М. Н. Павлов**.

х х х

Олохтоох былаас органнарын структураларыгар эмиэ эдэх саҥа этиллиннэ.

—Нэһилиэккэ иҥэн былаас баара өйдөммөт. Сэбиэт иилэр хонтуруоллаах эрэ курдук буолан хаалла. Сэбиэт сүрүн орган диэн өйдөбүлү хилгэрэктэ, кинилэргэ кыахта биэриэхха,—диэн Хатылы сельскай Сэбиэтин председателэ, депутат А. Х. Павлов этэ. Чуоркчы сельскэй Сэбиэтин председателэ **Н. С. Жирков**: «Павловы кытта бухатын сөбүлэспэппин. Государственнай былаас органнарын бөлүөхтэрэ кэрдиэк курдук арааран туттар наада. Хаттаан диктатурнаы эргитэр сатаммат,—диэн утарда. Кини Саха Республикатын Үрдүкү Сэбиэтэтэн кэлэн сессияҕа кыттыбыт представителэ туһаайан Сэбиэтпэр реформалаһыны түргэтэтиэхтэ. 4 тыс. кини нэһилиэнньэлээх сельскай Сэбиэттэри бедеҥсүтүөхтэ диэн этии киллэрдэ. Депутат **Н. И. Кандинскай** дьаһалта уонна сэбиэт үлэлии бөҕө-бөҕөлөрүгэр найыгас пакка биэр өйүнэн-санаанан үлэлиллэрэ наадатын ыйан туран, саҥа сайдыы сатыыр кыра учаастактарга көмөлөөрө этэ.

Барылга эдэх кыра учаастактары түмэр нэһилиэктэргэ салайыныы ордук ньымма оҥоруор туһуттан нэһилиэктэр иилэ-норо уонна кыра учаастактара олохтоох дьаһахтарын нуо-ньаҕынан быһаараллара, оны олохтоох дьаһалтаҕа көмөлөрө наадатын туһунан этиини утарааччы суох буолла.

Сессия үлэтигэр кыттыыны ылбыт Үрдүкү Сэбиэт культураҕа, үөрэх саҕаланыгар уонна науканы бастайааннай комиссиятын председателэ **Е. Е. Протопопов** бөлүөн этиитигэр сельскай Сэбиэттэри суох оногоруу буолбакка, кинилэр структураларын уларытыы бөҕөлүүрүнэ турар диэн болжаатта.

х х х

—Барыы реформаны түргэтэтэргэ туһаайыллан оҥоһуллубут,—диэн саҥалаата бөлүөн этиитин Сылаг нэһилиэгин дьаһалтатын баһылыга С. И. Макаров. Итиннэ салгыы кини олус эдэх кэбэ олорор бөҕөлүөктэриигэр реформа хамсыыр кыаҕа суоҕун, онон уонча кыра учаастактарынан мунурдаммакка, быраҕыллыбыт сирдэри чөлүгэр түһэриэххэ диэтэ. Итэ сирдэри сайыннарыыга үөр хоҥо биэрэн, кыһалҕаларын кэлиннэк быһаарар программа оҥоһуон үлэлиэхтэрэ Чуоркчы сельскай Сэбиэтин председателэ Н. С. Жирков этии киллэрдэ.

Быраҕыллыбыт сирдэри эрэ буолбакка, оройуоннаах социальнай сайдыытын быһаарыыны бөлүөнүттэн тутулуктаах эдэхтэ. Ол аҥардас үөтэн-харчыттан эрэ буолбакка, бэйиэ тоҕо сөп. Төөх суолу таларбыттан, онуоха хайдах сыһыанныһарбыттан эмиэ быһаччы тутулуктаах буолуоҕа өйдөнөр.

—Кыра учаастактарга үс харчы киириэхтэ суустуурда, онон тутуулары бюджеттан үс көрөн ыытар наадата тиирэтэ,—диэтэ депутат **А. А. Шадрин**. Социальнай суолталаах, олохтоох дьаһахха сыһыннаах объектар дьаһалталар бас билиилэриигэр киирбиттэриэхэн, совхозтар ыыппыльыбыттарынан, өлөөрү көрүү-харайыы, өрөмүөнньүүн, оны тэҥэ нэйилиэктэргэ олох-дьаһах өгөлөрүн оҥоруу ыраах нэлэр. Биэнэ үгүс нэһилиэктэргэ дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыба сулуспалара тэриллэн эрэллэр. Киниэхэ кыахтара ньымма, үөтэрэ аҕыйаҕа дьаһалта баһылыктарын барыларын долгутар. Онон С. И. Макаров: «Тыа сиригэр бу сулуспаны кэмнэнэн туруордахха табыллыыны, кыаҕыа үрдиэххэ, сүүрүөҕэр туруутун тургутуохха»,—диэн этиитэ киниэхэ саҥаларын түмүү курдук нэлиннэ. Депутат **Т. Н. Хомутова** оройуон кинилиттэн ыраах олорор нэһилиэктэр балыыһаларыгар дьахтары төрөтөр быраабы биэрэргэ, автозаправканы нэһилиэк дайы олохтуурга туруоруста. Депутат **Г. И. Алексеев** нэйилэннэ доруобуйатын хаһыстыыр сыалтан саха остарын дьоннэр суолу тобуларга этэ. Оройуонга ойо тороҕуттэн аҕыйаан, өтүүтэ алтан иҥэрии саҕаланан туран, иҥэн, өдөөу көмүскүүр дьаһаллары иҥэриэхтэх оҥорорго туруоруста.

х х х

—Байыанай хаһаайыстыбаларынан бырыы сөп. Ол эрээри бу тэрилтэни сүүрэх комиттэн тургэнник тахсан маҥы кэлиэнэ сайыннарыыны саҕалыы оксуохха. Сүрүн принсибин буолуохха. Маны тэҥэ таас тутуу ыытыы ыраата, онон ыраа ороскуоттаах суоллары көрдүөхүн,—диэтэ депутат **В. П. Чичигинаров**. Итиннэ салгыы кини оройуон сайдыытыгар биэр ураты суолталаах бөҕөлүүрүскэ—кадр бөҕөлүүрүгэр тохтоото. Баанньай хаһаайыстыбаларга сүөһүү ыытта үлэлиэргэ анал үөрэхтээх дьон хаһыллыбыттан аҕалаастаан эрдэллэр. Үрдүк үөрэхтээх зоотехниктар, ветеринардар, инженердэр туора анньыллалар. Племенной үлэ курдук ураты суолталаах, кэсиллэ быһаарар үлэ тоҕунна, урукку ортотор тэрүөҥ ыллыыта, бородуукуйаны үрдэтиигэ туһаайыллан олохтоммут бортөөхөй сыдьаанньарбыт кумахха уҥуу кутпут курдук сомоҕойдор эрэллэр. Оттон тыа хаһаайыстыбатын бородуукуйатын оногоро таһаарыы, төөрдө да күн-дьыл хурааннаах буолан аҕыйаабыт нэнэ, бэйэ бурдуйуан таптары барыыта улахан. 1991 сылы кытта тэнгиэтэхх, 1992 сыллаахха көрдөрүүлэр - үүкүү 17, эмиэ 13 бырыыһыанынан таннары түстүлэр. Оҕуруот аҕыан, хортуоппуйу үүнэрдэн ааҥна аччатыллыннылар. Итэ туоҕуор государство эмиэ, үүкүү дотоҕоҕо биэрэр харчыытын 88618,0 тыс. солкуобайы мүлчү туттубут. Сүөһү, сылгы ахсаана аҕыйатыллына, кулуну, ыырэйи деловой ыллыы былаана ыраатыыны туолбата. Депутат Н. Н. Филиппов специалистары кинирэхэн туһаныахха сөбүн туһунан этиитин толкуйдаан көрөр сөп.

Хас биирдиибит эрдэ, кыһалҕата, хаһан да эрдэ, сан-биир оройуон сайдыытын хайысталарыгар кэлэн түмүллэ турар. Депутат **Д. Ф. Чевалов** Мурун Тыымпыйа ыалларын сүөһүтэ уулуур уута, мэҥийэр сиргэ суох буолбутун этэн туран, сессияттан бу бөҕөлүүстары быһаарарга туруоруста. Чуолаан, Мурун Тыымпыйа эргин баанньай хаһаайыстыбаларыгар бориллибит сирдэри тиэтэрү ыытарга этиитин «баанньайга анаммыт сир тиэтэрү ыыллыбат, оттон ыыхтар,, биирдэ түмэн бостуукатыыны тэрийиэххэ сөп» диэн Н. С. Синцев быһаарда.

Нуотары учаастаҕар олорор дьон үлэтэ, хаммаҥа суох хаалыттарын депутат **И. И. Аммосов** этэн туран, өнуоха-мэньиэх диэри оройуон бюджетыттан үс көрөргө көрдөстө.

Депутат **Т. В. Ноев** «Аҥха—Даймонд» акционерный общество заводтар ыны биир ыйынан оборудованнаах туруоруллуохтаахтарын, үлэ саҕаланыахтааҕын, «Падани» фирманы кытта, оттон да атын компаниялары билэннэрэн туран, үлэ кэмэ олус улаханнык оройуон күүһүн түмэ тардан хаалар оногорсо сессияттан көрдөстө.

Депутат А. А. Шадрин компенсацияҕа көлөр үөтэн ыччаттар үөрэхтиилэриигэр иннэлэнэр фонду тэрийэр наадалаах-дар тохтоото.

х х х

Оройуон 1993—1995 сс. сайдыытын сүрүн хайысталарын барыла итэ курдук дьүүллэһиннэнэ. Сессияҕа этиилэри уонна оройуон хаһыатынан бырыы дьүүллэһиигэ кыттыбыттар хас-лэрбит этиилэрин барытын учуоттаан, бу документы иҥэ чуолкайданыыҥа уонна бүтэ-ыытаахтык биэрэтиллиэҕэ.

СОЦИАЛЬНАЙ САКААСТАР

Иккис бөҕөлүүрүскэ дакылаатты оройуон дьаһалтатын баһылыгын бастакы солбуйаччы **Н. Н. Попов** оногордо.

Дакылаатчыт оройуон тыа хаһаайыстыбатын аспыт сылларыгар туруттан промышленнай тэриллэр үлэлэрин ырытта.

Сессияҕа депутаттар эт, үүт иҥэн комиссация хойутаан бэриллэрин ыыһыйан-абаран уурай этиилэр. Ол—государствоҕа төлүүр үс суоттан. Бу күннэргэ, толору аҕыллыбытынан да буолбатар, кредит, компенсация үбө-харчыта киириэҕэ.

Кыстын ангара өссө да иннибитигэр. Оттон ыраахтан нэлиэхтаах оҥоруут түөрт гыммыттан үөх тиэйиллэ иҥэн. Итиннэ таһынан Золотинкаттан 1500 тонна комбикорм аҕалыллыахтаах. Оттон өрөмүөнньүүр-технический предприятие автопарката бидигин 18 эрэ автомашиналаах. Онон тиэйэр-таһар үлэҕэ маҥтан хаалбыт нэмиэ күүскэ турунуу сүрүн соруктартан биирдэстэриэн буолуохтаах.

Оройуон 1993 сылга социальнай сакаасын оногоруу урукку даҥайдар суоктарыгын, ыраахаттардаах буолна. Кини сыалынан нэһилиэннэ күннэтэ олоххо-дьаһахха хааччыллыытын мониторинг буолар.

Нэһилиэннэн уунан хааччыйыы—бастакы уочараттаах соруктартан биирдэстэрэ. Уу таһар автомашиналар аҕыйахтарыгын, емкостары кыратыгын, сайыгын уулуу наадыйаччыга барытыгар тиэрдэр кыаллыбат. Онон улаханнык цистерналаах автомашиналары булуу, водопроводу тардыы боппуруостара быһаарыллыахтаахтар.

Өрөмүөнньүүр - технический предприятие акционерованиеҕа борар. Сүрүн үбө кредити туһанны буолар. Кырата суох дохуот «Амма—Даймонд» акционерный общество бородуукуйатыттан киириэҕэ—бу обществоттан кини 12 бырыыһыа дивидент ылыахтаах.

Райпотребсоюзка улаханнык нэйиэ үө суоҕа үөскэтэр. Аҥардас иҥэн сири бурдутар харчы суоҕунан поставщиктарга 39,0 мил. солк. төлөнө иҥэ. Онон найыгыстаахтар утаҕын эрэйиэхтэр киллэриннигэ райпотребсоюз салалтата күүскэ үлэлиирэ наада.

Нэһилиэннэ автобус өнөтүгэр наадыйыыта улахан. Быйыл эбии автобустары атыылаһан Чуоркчы—Дьокуусай рейсын оройуон бөҕөтэ төлөрүгэ ситиһии соруга турар.

Итиннэ системаларга газоконденсаты туһаныыны кэҥэтэр иннинтэн Мындаҥаайыга нефтебазаны тутуу бырайыагын оногорторуурга сакаас түһэриллиэ. Быйыл оройуоннаа 60-аа тиийэ немецкай технологиянан оборуудуулуубут оҕохтор туруорулуохтара. Олортон үгүс ортотааҕынай дьиэлээхтэргэ, ыалламаттарга, чэчэтиннэн туһаначчыларга бэриллиэҕэ. Убаҕас таһы оттуйка туһаныы эмиэ кэҥэтиллиэхтээх. Онон «Агропромэнерго» бөҕөтүн туһаныыах үлэтин сарга итэ оҕохтору көрүүнү-истиини итиннэ таһы туһаныыны эмиэ баһылыахтаах диэн сессияҕа болжоотоотулар.

Совхоздар үрдэлилэриккэ эдэх электроливнилар, водостанциялар хаһаайына суох хааллылар. Ону оройуоннаах сетевой участок балансыгар биэрии боппуруоба кэлэстилэ сылдьар.

Билигин суолу өрөмүөнньүүн, көрүү-истии үлэлэрин үбүлэҥнэн оройуон дьаһалтатынан оҥоһуллуулларын ситиһэ сатыылар. Тоҕо диэтэххэ, суол управлениета сибээс уонна транспорт министерствотыгар бориллан, үбэ барыта онно киириэҕэ.

Тыа хаһаайыстыбата тоҕо эти, үүтү, о. д. а. оногон государствоҕа туттарарыгар, промышленнай уонна хааччыйар тарилталар уулуу таһалларыттан, пассажиры тиэйэлларриттан саҕалаан суоду үүммүт сылга тоҕо кэмэйдээҥи үлэлиллэриигэр сорун туруорар социальнай сакаас биирдии көрүүлэриккэ арааран чуолкай сыныаралаарынан туһэрилиннэ.

Саҥаска хортуоппуйу уонна оҕуруот аҕыан, ону тэҥэ нэйиэннэ электроэнергиянан хааччыйыыны киллэрэргэ этиилэри сессия ылынна.

БЮДЖЕТ ТУҺУНАН

Бу бөҕөлүүрүскэ дакылаатты оройуон дьаһалтатын үөх отделын начальника **М. Н. Мохначевский** оногордо.

—Нэһилиэннэ олоҕо дьаһаҕа туруктаах буолуутун ситиһии—күннэҕи уонна стратегическай соруктартан биирдэстэрэ,—диэтэ дакылаатчыт.—Бастатан туран, оройуон бөҕөтэ аҕы-үөлү, иҥэрии туттар табаардарын оногоруутун кэҥэтиллэх. Аҕары кэнүл бырыы суолун тутуһуу ойсолоҕо кэҥэтиллэ. Кэм сыаллаах соруктаах үлэлэһии иннинни быланнаһыыга, дьон-сэргэ, уоскай дьыала туһугар үлэлиигэ ирдэбили туруоруута кэмэлэх буолуоҕа. Ол да иҥэн социальнай сакаастар оҥоһуллуулар. Истэргит курдук, оройуон аспыт сылларыттан сүөһүттэн, сиргэн ыллыктар бородуукуйаларын намыатта. Оройуоннаа баанньай хаһаайыстыбаларга бары эрэ-дэмэн үүгүгэйдик үлэлэбит буолбатахтар. Совхоздар, коллективнай предприятиелар үлэлиттэрэ алтыныыттан хаммас ыалбакка олороллор. Аграрнай сектор тэриллэриин финансовай туруктара улаханнык мелтэх. Тэриллэр тиэйэр-таһар үлэлэрэ олус эдэҕэн үрдүнэн, бюджеттан кэдиэхтээх 224 мил. солк. компенсация кэлбэтэҕинэн, расчетнай счеттарыгар харчылара суоҕун тэҥэ. Сэбиэньи-ахсыныы ыйдардааҕы компенсация хаһан кэлэрэ эмиэ чуолкай биллибэт. Иннинэ тыа хаһаайыстыбатын оройуоннаа уоҕуруоттаанна. Ол эрээри бөҕөбит дьоммут буруйдарынан трактордар сиэ аҕалылла илиннилэр, өссө сорохторо сүүрүт курдуктар.

Экономическай кризистэн тах-

(Бүтүүтүн 3-с стр. көр).

(Бүтүүтэ. Иннин 2-с стр. көр).

сыл туһуттан республика правительствота кэнкэ дьаһаллары ылар. Ол курдук, 1992 сыл бюджета бигаргэтиллибитин кэннэ эбии 615508920 солк. үбүлүөйнии оногор кыах үөскэтиллиннэ. Бу иннитэн оройуон салалтатын быһаччы туруорсуутунан, капитальнай тутууну ыытыыга, курааны утары охсуһууга, оройуону уулаах ыытыыга, тыа сирэн IV спортивнай соҥнууларын тэрийиигэ, о. д. а. эбии ороскуоттары оногоруурга үс ыллыбыт.

Үбү солуута суохха ыспанна, саамай наадалаахха, мунгутуур кэдьүүстээхтик туһаар туһунан мэлдьи этэбит. Ол эрээри харчы бүтэ илгиннэ итии ойдуо суох курдукпут. Бюджет үбүн хаһаайыстыбаннай наадаҕа туһаныы салҕанар,—диэн бэлиэтиир салгыы дакылаатчыт.

Дакылаакка оройуон бюджетын дохуоккка чаах 1992 сыл түмүгүнэн 255,1 бырыһыах туолбута ахтылынна. Государственнай налоговай инспекция сыралаах үлэтэ балыстаннэ. Оттон бюджет ороскуоккка чаах 99,9 бырыһыанна тэҥнэстэ.

Итиннэ салгыы дакылаатчыт быйылгы бюджет уратыларыгар тохтоото. Нолуок, сыана политикатыгар албах саҥа киллэрилиннэ. Ол курдук, бюджеттан үбүлэнэр тэрилтэлэр үбү нуормаҥы таһыран ороскуоттуур буоллахтарына, ол нолуоктаран уонна кэлэр ыйдааҕы, кварталлааҕы үптэриттэн кэҕурэтиллэр. Тэрилтэ баайыгар-дуолугар нолуок ставката 0,5 бырыһыаннан 1 бырыһыанна тиийиэҕэ. Бюджетнай тэрилтэлэртэн уратылартан коммунальнай нолуок диэн тутуллан социальнай объектары, дьаэсэ-уоту көрүүнүн ороскуоттарын сабыыга аҕаан республикаҕа ыытыллар. Субу соторутааҕыттан дьиэкэртэн нолуога киллэрилиннэ.

Фиксированнай сыаналар киллэрилэр, үүнэ уонна оҕо аҥылыгын сорох көрүнүөригэр эрэ баар буолуохтара, атын көрүнүөргэ, табаарга сыаналар коҥул барыахтара.

Быйылгы бюджет дохуоккка чаах, дотацияны киллэрэн туран, 267337,0 тыс. солк. быһыллан сессия корруутүгэр киллэрилиннэ. Итэ аастыт сылы кытта тэҥнэтэххэ, 4,3 төгүлүнэн улахан. Бюджет дохуоккка чаах улаатыыт курдук эрээри, ороскуоттуур чаас 11,2 бырыһыанын сабар. Дефицити кыайан сабыммат түбэлтэбитигэр сыл тэрдүс кварталыгар үбэ суох хаалар кыттал суоһуур.

Оройуонтаабы бюджет ороскуоккка чаах 2394046,0 солк. киллэрилиннэ. Итэ аастыт сылтаабыттааҕар 3,4 төгүлүнэн элбэх. Быйылгы ороскуот букатын атын политиканан үлэлиллэр. Бюджет дефицитин утары охсуһуну кыччаппакка туран, болҕомтону кини төттөрү биэрэр кыаҕын улаатыннарыыга туһаайыахха.

Производство таҥнары бара турар, инфляция күүһүрэр кэмигэр бюджет дохуоккка чааһын толоруу уустуга биллэр. Ол эрээри онтон тахсар суоллар булгуччу баар буолуохтаахтар—айыныылаахтык үлэлиэххэ, ньымсатык салайыахха, бириэмэ хаамыытын иннигэр түһэргэ, урутуурга кыһаныахха. Атын кэнниттэн ыгыырдыы сылдьар буоллахпытына, кыһалҕабыт күн-түүн үксэн иһиэҕэ. Социальнай-культурнай эйгэҕэ торолуйбут проблемалары быһаарарга бюджет тас ортунэҕи үбү киэҥник туһаныахха. Республика биэрэр дотацията анал сыаллаах. Онон рынокка сорукуулаахтык, баар таһымнытын тутан киириигэ, ону оссо чиҥэтэн, сайыннаран иһиигэ тус бэйэбит күүспүтүгэр, ыыахпытыгар эрэ эрэниэхтээхпит. Эбии үнхарчы ресурсаларын көрдөөһүнү күүһүрдүөҕүн, нолуоктар тустарынан сокуоннары табатык, кэдьүүстээхтик үлэлэтиҥин.

Дакылаакка кэһилиэктэр Сэбиэттэрин бюджеттарын туһунан ол комиссияларынан дьаһалталар баһылыктарын кытта сүбэлэһиллэн түгэтиллиэхтээҕинэн, маша киллэрилиннэ.

Бюджет туһунан боппуруоһу дьүүллэһиигэ барыта 7 киһи тыл этэ.

—Үлэлэммит үлэ иһин төлөһүүгэ дьиссипилинэ наада. Харчы кыайан эрчийбот. Оногон таһаарыыбыт кыратын сэргэ көрүнэ аҕыйах. Молуйүөннээх киирпиччэ завода тутуллан баран кэдьүүһү биэрэ илик. Сылаҥка арболиттары оногор этилэр. Ол эмиэ тохтоото. Тутуу индустриятын сайыннарыы наада этэ. Тоҕус кэһилиэк бурдуҥу ыспат, 17 кэһилиэк оҕуруот аһынан дьаһыктаммат, 14 кэһилиэк хор туоппуйу олордубат,—диэтэ депутат **В. П. Чичигинаров.** Дьэ ити кэниэ үлэтэ суох хаалар кыттал үөскүүр диибит. Биир киһи сылга төһүү оногон таһаарарын аҕаан көрдөр ханнык хартыына үөскүө эбитэ буолла?

Депутат **Д. И. Евграфов** бюджет туруктаах буолуута кини туһаныллыытын хонтуруоллааһынтан тутулуктаах саватан туран, бу ортунэн үлэ мөлтөхтүк тэриллэрин, чуолаан, бу салааҕа үлэлиэхтээх структуралары кинниэн салайыы суоҕун критикалаата. Баанынай хаһаайыстыбалара, тэрилтэлэр сурун средстволары атыылаһан баран кэдьүүһэ суох туһаналларыгар тохтоото. Итиннэ салгыы араастар комбанк үлэтин тупсарарга болҕомтону туһаайда. Үөһэттэн биллэрбиттэриннэн, кэлэр от ыйын 1 күнүнэҕи туругунан уставной фондаларыгар 100 мил. солк. итэҕэс ууттээх комбаннары филиалларга кубулутуу, боломуочуйаларын сарбыйыы эбэтэр букатын даҕаны сабыы туһунан боппуруос туруохтаах эбит. Итинник өйүнэн салайтаран көрдөххө, биһиги комбаммыт балаһыанньата олус мөлтөх. Уставной фонда кыра комбанк эргитэр, үлэлиир да кыаҕа оннук. Д. И. Евграфов компенсация үбүн барытын комбанга угарга этии киллэрдэ.

Депутат **В. М. Неустроев** ыччаттары үөрэттэрэргэ анаан үбү көрөр наадалааҕар тохтоото.

—Нэһилиэктэргэ бэриллэр үбү көрүүгэ инэстэтигэр сылдьан кини чончу туох ыарахат тардааҕын үөрэтэр наада. Урут ким улаханнык саҥарбыт өбөтэр кэтэҕинэн үчүгэйдии кэпсэппит үбү-харчыны куду астаран ылара баар суол эбэ,—диэтэ депутат **Г. С. Колесов.**—Билигин кэһилиэк дьонун-сэргэтин олоҕун-дьаһаҕын көрүүгэ кэһилэ бинир эмэ трактор, автомашина баар. Төһө да социальнай көмүскэл туһунан эттэрбит дьоммутун ити ортунэн көмүскэлэ суох хаалларбыт. Кырдьаҕас, ангардас, кыаммат дьон баанынайдартан көрдөөн отуннаһын тиэйтэрэргэ күһэллэр. Оттон ол дьонуҥ кини кыра пенсиятын дуу, хамнаһын дуу бинир рейси онороллоругар олордон ылаллар. Нэһилиэктэргэ тэриллэр дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыба сулууспата сүһүөҕэр турарбын суһаллык ситиһиэххэ. Котельнайдары көрүүнүн боппуруоһа ураты болҕомтону эрэйэр. Саппаас чаас суох, күн бүгүн да тоҥор кыттал улахан ороскуот тахсара эмиэ биллэр. Онон итиннэ тиийбэт гына өрөмүөнү кичэйэн ыытыахха, «Якуткоммунэнерго» предприятиены боҕоргэтүөххэ.

Депутат **И. Ф. Попов** эмиэ коммунальнай сулууспаны тэрийии боппуруостарыгар тохтоото. Итиннэ салгыы кини Чурапчы—Мыҥдаҕаайы суолун турута мөлтөөбөр суолу тутар, өрөмүөннүүр уһаастакка ирдэбили туруоларга эттэ.

Депутат **Г. Н. Алексеев** бюджет үбүн бүтэйиктээх тыырыыга дорообуйа харыстабылын кыһалҕатын толору учуоттуулларыгар сессиэттэн көрдөстө.

Сессия оройуон 1993 сыллаҕы бюджетын кэнкэ кэннэрүүлэри киллэрэн туран бигаргэтта.

Сессия матырыйаалларын бэлэмнээтэ М. СИДОРОВА.

Сүрүн баайбыт—сүөһүбүт-аспыт

«ТҮМСҮҮ», КЫРДЬЫК ДА, ТҮМСҮҮЛЭЭХ ЭБИТ

Алексей Еримеевич Макаров колхоотаах ыал оҕотун бары кыһалҕатын этиэн-хаанынан билбит киһи. Сэрии саҕаланыытын Нам оройуонугар дьонун кытта «от сиэ» кириэн олорон корсубутэ. Тохтуу-тохтуу үөрэхэн, орто оскуоланы бүтэрбитэ. Сэрии кэнниттэн элбэх үлэни боруобалаабыта—бурдук астыыра, отмас тиэйэрэ. Кэлин үһүн кэмигэ маҕаһыынга атыылааччынан үлэлээбитэ. Эмиэ да биригэдьиирдээбитэ. Кэлин советскай-партийнай оскуолаҕа үөрэммитэ. Онтон ыла кэһилиэк, совхоз отделениетын ораах салайар үлэлэригэр сыраласпыта. 1972 сыллтан Мырылаҕа олорор, үлэлиир.

—Маҥнай утаа түөрт ыал буолан сүөһүлэрбитин холбуурга быһаарыммыппыт. «Түмсүү» диэн ааты ылыммыппыт,— баанынай хаһаайыстыбатын хайдах тэриммиттэрин Алексей Еримеевич кэпсээнин итинник саҕалыыр.

Бу хаһаайыстыбаҕа кимиэх холбостулар? Николай Дмитриевич Попов (булчут идэлээх), Василий Иннокентьевич Федоров (отделениеҕа биригэдьиирдин да, управляющайдыы да сылдьыыбыт киһи), Дмитрий Дмитриевич Федоров (урут сүөһү үлэһитэ этэ). Бары да үлэтэрэһиэхин ыыйа-хото тута үөрэммит дьонунан биллэллэр. Бастаан тэриллиэригэр түөрт ыалтан 32 сүөһү түмүллүбүтэ. Ону таһыран уонча сүөһүнү олохтоох коллективнай предприятиеттан үс сылга үүтүн аһын туһанарга дуогабардаһан ылыыттара. Ол оннугар сүөһү айаҕар бэйэлэрэ оттуллар. Сүөһүлэрин үөрүүтэн ыанар ыныаҕа—19.

Мырылалар баанынай хаһаайыстыбаларынан бараччылары кырыы үрэхтэртэн сирдиэххэ-уоттуохха диэн быһаарбыттар эбит. Онон эбитэ дуу, бэйэлэрин баҕалара эмиэ оннуга дуу, Амма өрүс уҥуоргуттан Кэнэдэ үрэх төрдүттэн «түмсүүлэргэ» 60-са гектар иэнэҕэ сири сыһыарбыттар.

Бастатан туран, Амма уҥуор Көбдех хайатын анныгар саҥа сайылыгы тутуону саҕалаатылар. Ылламмыттан ангарын кэриэтин тутан бүтэрдилэр. Аастыт сайын оно сайыналаатылар. Сайынгы үүттэрин 50 бырыһыанын —9 тонна 150 центнери государствоҕа туттардылар. Оттон эти барыта 1,5 тоннаны соҕотуоналаатылар.

—1 мөлүйүөн 600-чэкэ тыһыынча солкуобай кэриҥэ үбү государстводтан ссуданан ылан туһаныыбыт. Онтубут сороҕо үһүн кэмнэ төлөнүллэр болдьохтоох. Онон эрэ тыын ылар гынабит. Иэскэ наһаа кинрбэтэх киһи диэн баҕалаахпыт, 600-чэкэ тыһыынча солкуобайы хамнаспытыгар аҕыстыбыт. Маҥтан иннэ тыа хаһаайыстыбатын үлэтигэр туһаныллар техниканы атыылаһарга былаанныыбыт,—диэн быһаарда Алексей Еримеевич.

Оройуонтаабы баанынай хаһаайыстыбаларын ассоциациятын нөҥүө МТЗ-82 тракторы ссуданан 920 тыһыынча солкуобайга атыыласпыттар. 400 тыһыынча солкуобайга Т-25 маркалаах дьоҕус тракторы булуммуттар. Алдаҥа Бэстэххэ кириэн ахсыннары ыйга харчы төлөөн 8 тонна уматыгы атыыласпыттар. Ону «Мырыла» предприятиены кытары кэпсэтиһэн уонсай цистернаҕа хуппуттар. Онтон заправщик ороскуоттаан биэрэр эбит.

Сүөһүлэрин тус бэйэлэрин хотоннорун кэҥэтиэн тутан олороллор. Ол быныытына Алексей Еримеевичтээххэ 10 сүөһү турар эбит. Ыабыт үүттэрин бөҕүөлэннэ баар арыы сыаҕар туттаран, кинтаниятын толорторон иһэллэр.

—Сүөһүнү төһө кыалларынан эбэтэ сатыыбыт. Бары оҕолоох-уруулаах дьоммут. От саҥана көмөлөөччү эбиир. Хайа уонна техникаланныыбыт. Аастыт сайын 47 тонна оту оттоотубут. Билигин онтубутугар бурдук отун булкуйан сиэтэбит. 20-чэ тонна бурдук оттоохпут. Холкутун сыл тахсабыт. Биһиги диэки баанынай хаһаайыстыбалар барыы оттоохтор,—диэтэ кини.

Кырдьык, хотоҥҥо турар сүөһүлэр туруктара, оҥнорө-түүлэрэ үчүгэй. Ыраастык тутуллан туруллар.

«Түмсүүлэр» аастыт сайын 200-чэкэ хааны иитэн боруобалаабыттар. Олору сотто сөбүлээбэккэ эспиттэр. Аны куурусса булуларга быһаарыммыттар. Билигин уонча сибининьэни иитэн туруораллар.

Тыа сирин сайдыытыгар оничитин бөлөй да билэр киһи дии саныаммын, билигин хаһаайыстыбаннай тутул туһунан ыйыталастым. Онуоха туран кинии коллективнай предприятиеттан баанынай хаһаайыстыбатын тэриннэн, пай ылан, барар баҕалаахтар Мырылаҕа баалларын кэпсээтэ. Итиннэ сөптөөҕүнэн аҕаар эбит. Баанынай хаһаайыстыбаларыгар үлэлээн тыа сирин дьоно, туох-ханнык иитиннэ, олохторун байэлэрэ оногосторго, каскиллээхтик былаанныы үөрэнэллэригэр наада, ол ордук эдэр дьоҥҥо туһалаах буолуо этэ диир.

—Дьон тиэхтэрин булуналларыгар, ыыахтарын ыытыналларыгар итэ улахан комолоох буолуон сөп. Мин саныабар, баанынай хаһаайыстыбаларын түмэр ассоциацияны сотору Мырылаҕа аҥаа тэрийэр наада буолан эрэрин бары да өйдөөн иһиэхпит,—диэн түмүктүүр кэпсээнин Алексей Еримеевич.

Мырылаҕа бый курдук олорор, үлэлиир-хамсыыр «Түмсүү» баанынай хаһаайыстыбатын бүгүҥҥү түбүгүн, сарсыҥҥы эрэлин туһунан билиҥиннэрдэххэ итинник.

Семен ПОПОВ.

КӨМӨҔҮТ ХААЛБАТА, ТУҺАҒА ТУРДА

Бастайаанай комиссия 1991 сыл муус устарга анал счекка төһө үп киирбитин уонна ол хайдах туһаныллыыбытын туһунан оройуон оччотооҕу кылаабынай врача Н. Е. Торговкин информациятын истибитэ. Отчуоттан көстөрүнэн, 1990 сыл атырдьах ыйын 1 күнүттэн 1991 сыл тохсунньу 1 күнүгэр диэри ити счекка 53916 солк. киирбиттиттэн 8062 солк. амбулаторияҕа миэбэли атыылаһыыта уонна хаһаайыстыбаннай наадаларга ороскуоттаммыт эбэ. Комиссия счету салгыы үлэлэтэргэ быһааран, оччотооҕу совхоотар директордарыгар, оскуолалар салайаччыларыгар, ити отчуоту сиһилии билаһыннарэн туран, көмө оногорго көрдөөн суруктары ыытаалаабыта. Ити 1991 сыл ыам ыйын 12 күнүгэр этэ.

Соторутааҕыта кинн балыыһа бухгалтериятыгар сылдьан счет хайдах үлэлээбитин туһунан ыйыталаспытым. Балыыһаҕа көмөлөһүү счетуттан барыта 78700 солк. киирбиттиттэн 78000 солк. ороскуоттаммыт. Счекка тиһэх көмө харчы 1992 сыл тохсунньуга киирбит, онтон ыла үп киириитэ тохтообут уонна счет сабыллыыбыт.

Бухгалтер А. Н. Ордахова кэпсиринэн, бу үп барыта медицинскэй аппаратуралары уонна миэбэли атыылаһыыта туһаныллыыбыт. Ол курдук, Иркутскай уобаластан 40 тыс. солк. сыаналаах лазернай аппарат, Санкт-Петербурттан 16 тыс. солкуобайдаах фиброгастроскоп аҕаллыыбыт.

Оройуон Сэбиэтин бастайаанай комиссията барыы үтүө көмөнү онорбуттарга истиҥ махтаһын тириэрдэр.

М. ИВАНОВА,
райсовет депутата, бастайаанай комиссия председателэ.

КИИН БАЛЫЫҺА икки мэндиэмэннээх амбулаторията 1990 сыллаах саас умайан хаалбыта нэһилиэнньэҕэ кырата суох охсуну оногорбута. Маннык баар медицинскэй аппараттар, сыаналаах оборудованнелар күл-көмөр буолбуттара. Итинн чөлүгэр туһэрин наадата тиэрэбитэ. Ол иһин оройуон Сэбиэтин доруобуйа харыстабылыгар, үөрэҕириигэ уонна культураҕа бастайаанай комиссията, балыыһа ороскуоттарын сорох өртүн чөлүгэр туһэриигэ общественнайы түмэ тардан сыалтан, оччотооҕу совхоотар директордарын мунньан олорон балаһыанньаны дьүүллэспитэ, кэлин биирдиилээн да көрсөн кэпсэппитэ. Үөтээх-астаах соҕус диэбит тэрилтэлэригэр көрдөһүү суруктары ыытаалаабыта, балыыһаҕа көмө анал счета аһыллыыбыта.

Спорт

Хоптоҕо бөҕөстөрө эмиэ күннээтилэр

Тохсунньу 23—24 күннэригэр Марсландаайы бөҕүөлэтэр көҥүл туттуура онкордилээн уонна дьиэнэннэн бастыыр иннин оройуон чемпионата буолан аста. Сиэнэ 10 ыччаттан 80-на бөҕөс күөн кэрчитэ. Курохтаһыгын 7 спорт мастара, 20-са мастарга кандидат ыытыбыттара оруоллаах туспалаах.

Саамай сыра, 48 кг ыччаттыгыттарга спорт мастара Егор Красильников (Мугучай) хоптоҕо бастаата. Э. Макаров (Мугудай) иккис, Н. Алексеев (Хоптоҕо) үүнү мунастаахтар ааллар. Оҥоҥ спорт мастара Семен Федоров (Хатылы) 52 кг ыччаттыгыттан эрэллээхтик чемпионнаата. Хоптоҕо бөҕөҕө Д. Дьячковская мастар С. Попову (Сылаг) жыайан, үһүскэ үүрүүбүн 57 кг ыччаттыгыттарга Т. Петров (Хоптоҕо) бастаата. Оройуон ааннаттан И. Семенов иккис. Ф. Слепцов үһүс бүппүүлүгэр. Спорт мастара Игнат Сыроватин (Мугудай) 62 кг ыччаттыгыттан финаалга мастарга кандидат Егор Яковлев (Сылаг) көрсүбүт. Бастыыр чемпионнаан үөрдү Мугудайтан Иван Корякин иккис буолла. Спорт мастара Федор Смирнов (Тэлой) эдэрдэри ыытыы тэҥинэ кыахтаһан, үүнү эмиэстэҕэ тардыста.

Хамаандаҕа хоптоҕолор (тренер И. С. Посельский) быйыл иккис сылын субуруччу бастаатылар. Оттон 90 кг ыччаттыгыттарга эмиэ эдэр мастар Николай Ефимов А. Кожуровы (Мыйдаҥайы) И. Эверстовы (Болтоҥо) кэлиигэр хаалларталаан, холкутун бастаата. Бастакы ыччаттыгыттахтарга (90 кг үөһэ) Одьулуун бухатыыра Анатолий Сибирцев бөҕөстөрүгэр ааннаан чемпионнаан үөрдү Мугудайтан Иван Корякин иккис буолла. Спорт мастара Федор Смирнов (Тэлой) эдэрдэри ыытыы тэҥинэ кыахтаһан, үүнү эмиэстэҕэ тардыста.

Хамаандаҕа хоптоҕолор (тренер И. С. Посельский) быйыл иккис сылын субуруччу бастаатылар. Чемпионат түүннэ олунньу ыйга Аллаҕа И. И. Тарский эмиэ эдэр мастар ыытыллар эрдэ курэхтэһиитигэр оройуон хамаандата сүүмэрдиэн, Охотоохтоов — иккиэн сылаатата, тэриллэрэ общественнойа, «Саҥа тэбаарыстыба» (председатель А. С. Перников) спортсменнары түүннэрэ, аһатыыта, спонсордаабыта көхтеохтук кытыннылар. Холобурга, Тельбиҥалтата (С. С. Игнатьев) «Бастыы техническэлээх тустуук» аатын ылбыт С. Федоровка убаһа ангарын туттарда.

Чемпионат иккиттэн саҥа оройуонун аатын суолун спорт 4 көрүнүүлэр — көҥүл тустууга, хаҥалаҥа, мас тардыһыыта, гири анньыытыгар, уһун сылтарга ситиһиилэхтэй комсомолбит Н. Решетниковы улаатан спортан аттарыыга аналлаах дьаһал ыытылынна. Николай Николаевич аатыгар үгүс үгүө тыл этиллиэ, ойдоһуннуук хоҥнохтэр тутуһулуннулар. Маҥна мустубут дьон сахырбыт спортсмен спортсмен эрахпанка, сүбэ-ама буолан сылдьарыгар баҕардылар, үгүннүк, дьоллоохтук олоҕуттан алгыстылар.

В. КАРПОВ.

курэхтэһии сурун судьуйата.

«АЙЫЛЛААҺНА» ДЬОРО КИЭҺЭ

Аҥаардас баатыгынан «Айыллаана» Культура дьиэтигэр оройуон культуратын уоттаах үлэлиитэрэ уонна общественность мустан культура кыраайыгыттан үлэлиитэ, «Бочуот Знака» ордена кавалера И. И. Кычкинскай 55 саҕыан туоҕутун үөрэтэллэрэ бастаатылар.

Сцена бастыҥа аҥылаастан кытта тигинэччи оттулубут көҥүлүөк оҕолоох саха аатын истиҥ Нарох дьиэтин бастаатылар. Дьиэ хаһыйата—бастыыр ыытаччы Саха Республикатын культуратын үлэлиитэ Надежда Заболоцкая үөрүүлэах дьаҥа кинээнэ аһан ыытан, сахалыы салаалаах, дьиэлэр сыттахтарын ааҕыылаах сетуолга юбилеярдары ыытыбыт.

Юбилеярдар бастыылара сэрэйуон дьаһалтатын С. Ньылаева Н. С. Сивцев эдэрдэлэрэ. Итиитэн сылтан биирдэн биир нечаастыллаах эдэрдэлэр этиллэн, ырыа-тойук тардыллан барда. Оройуон, республика культуратын сайдыытыгар 23 сыл устата итиитин арааргабка сыраҕаһан үлэлээбит дьоһун салайаччыны, үтүө ааттаһыны эдэрдэлэтилэр: Саха Республикатын культурабы министрыгы солбуйаччыта И. И. Наумов, П. А. Собуунускай аатынан Саха государственнай драматическай театрын коллективын аатыттан артыыс Андрей Степанов, А. К. Будаковскай аатынан Культура уонна искусство институтун директор А. Д. Тойтоков уонна сүрүннүүр специалист А. Н. Зверева, Дьокуускай ойдаабыт культура колледжыттан преподаватель, вокалист С. Иван Васильев, эдэр сэнньиттан эн-мин дасыт дипломоторо Российскай Федерация народнай художниктарга А. П. Мунхалов, Российскай Федерация искусствотын үтүөлээх үлэлиитэ искусствовед И. Ф. Поставов, Саха Республикатын үтүөлээх архитектора И. А. Слепцов, Аҥаардар. Бахсы, Одьулуун, Сылаг нэһилиэктэрин представителлэрэ, кини бастыҥа, чс дьыала отдалын, «Якутводмелиорация» ПМК-тын үлэлиитэ коллективтэрэ, оройуон иннинээҕи культура тэриллэлэрин коллективтэрин аатыттан киниэ эрэ салайаччылаах.

Дьоллоох түүлгэ ырыа-тойуҥун бастакынан Саха Республикатын народнай артиһа Матвей Лобанов саҥардаата. Итиитэн салгыы бөҕүөнэ көтөҕөр, дуоһунаах долгуйар бөҕүөнэ-биир кэрэ ырыа тэҥнэллан иста. Юбилеярдар эдэрдэлэн ааллыбыттар: Саха Республикатын народнай артистата Альбина Борисова, Российскай Федерация үтүөлээх артиһа Сергей Окорокованов, оттон уонна балет театрын артистара Анна Саввинова уонна Поликарп Неустроев, мелодист Степан Васильев. Чыаппараттан «Дайдин» ансамбль, үгүстэ бөҕүнэн, ырыаһыттар Николай Саввин, Мария Урванцева, Петр Кондросов... «Бөҕүнэ эмиэ, куоруун анньыыны ылыннынут. Чурапчыта үлэлиэбит сылгарбыт олохтут саамай кэрэ, ураанулубат сылгыннаах бухатыыра», —диэн этэн туран, бойоҕоруна эдэрдэ сүрүннэрин туттардылар «Сэнэ суох» миниатюра театрын директора М. С. Иванова уонна артист Алексей Иванов. Артист Сергей Шуомардыанов кордоруулаах дохсун ыллыыр тэлбэнэн дьоҕуоллаах.

Үлэ үрдүк сылаанабыта дьоҕор үтүө ааттыыр диэн бу-эмиэ.

М. НИКОЛАЕВА.

Сир-сир ахсыттан бэртэр түмсэн

Бу ыйы 27—30 күннэригэр Нерюҥри куоракка көҥүл туттуура 15—16 сыыстаах ааттаттар Сибиирдуонна Дальний Восток зонатыгар бастыыр иннин курэхтэһиилэрэ буолар. Курэхтэһиини республика курэхтэһиигэ министерствота тэрийэр ыытар. Тэлгэлаах түһүлгэҕэ болыыбыннар тиҥэх гирбиини сылгы сирин аҥо каскиллэрэ, ыстууктара Чурапчыталаах республиканскай спортивнай интернат-оскуола бастатыгар ыытылар. Бэлиитэ турбуттан көҥүл туттуура бастыҥ оскуолалардаах Уус-Алдантан 9, Амматтан 10, Уөһэ Бүлүүттэн 7, Мэҥэ-Хаҥаластан 2 оҕо ыытылыан кэлбиттэр.

Ити оҕолортон уонна маниаҕы спортивнай интернат-оскуола иитиллээччилэриттэн чаҕылхайдарга сүүмэрдэлэн республика хамаандатыгар (Саха сирэ-дойдуҥа хамааннаны туруоруор) киллэриллэллэр. Эрчийэр оҕолорун илдьэ кэлбит тренердэртэн туоһуласпыт: Мэҥэ-Хаҥалас тренериттэн уратылара, 3—4 оҕобут хамаанда иҥнэн киирсиэ диэн бүк эрэнэллэрин эмиттэрэ. Онуоха, кырдьык, төрүөт буолар ситиһиилээхтэр даҕаны. Холобурга, аммаларыылан көрүөххэ оҕолорго Россия чемпионнара Тарас Дягилев (40 кг), Кирилл Павлов (51 кг), үһүс призердар Вова Гермогенов (43 кг), Сергей Окороков (47 кг), төрдүс мэстэлээх Юра Нюрбинцев (47 кг) күрдүк бөҕөстөр бааллар. Тренердэрэ Р. С. Попов: «Кыра уонна орто саастаах оҕолорго наадыгы 3 сылга республикаҕа субуруччу бастаатыбыт. Биһиги, сүрүннээх, бэйэбит олохтоох оҕолорбутун эрчийэбит. Тыа эриигэр сборданар куоракка күрдүк буолбатах, сыныйдаан эбит: барыта үрдүгүн, баҕата да, аҥа-үөһэ да үчүгэй. Биэнигин ырааҕынан тэлэйиэн барар-барыбыт, Мэҥэ-Хаҥалас тренериттэн ураат